RAQAMLI MUHITNING SHAXS IJTIMOIY XULQ-ATVORINING SHAKLLANISHIGA TA'SIRINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Sultonbekova O'g'iloy ilyosjon qizi
Email:oygulxonsultonbekova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda raqamli muhitning shaxs ijtimoiy xulq-atvorining shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik mexanizmlar tahlil qilinadi. Bugungi kunda internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va turli raqamli platformalar insonning kundalik muloqoti, axborotni qabul qilishi hamda atrofdagilar bilan munosabatlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli muhitda shakllanadigan ijtimoiy tajriba shaxsning muloqot uslubi, ijtimoiy me'yorlarni qabul qilishi, o'zini namoyon etishi va boshqalarning fikriga munosabatida aks etadi. Shu nuqtayi nazardan, raqamli muhit ta'sirining psixologik asoslarini o'rganish shaxs ijtimoiy xulq-atvoridagi o'zgarishlarni tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: raqamli muhit, shaxs, ijtimoiy xulq-atvor, psixologik mexanizmlar, ijtimoiy ta'sir, virtual muloqot, ijtimoiy tarmoqlar, identifikatsiya, ijtimoiy taqlid, ijtimoiy taqqoslash.

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF THE INFLUENCE OF THE DIGITAL ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF AN INDIVIDUAL'S SOCIAL BEHAVIOR

Sultonbekova O'g'iloy Ilyosjon qizi
Email: oygulxonsultonbekova@gmail.com

Abstract: This thesis analyzes the psychological mechanisms through which the digital environment influences the formation of an individual's social behavior. Today, the Internet, social networks, messengers, and various digital platforms significantly influence people's everyday communication, perception of information, and relationships with others. The social experiences formed in the digital environment are

reflected in an individual's communication style, acceptance of social norms, self-expression, and attitudes toward the opinions of others. From this perspective, studying the psychological foundations of the influence of the digital environment is of particular importance for understanding changes in an individual's social behavior.

Keywords: digital environment, individual, social behavior, psychological mechanisms, social influence, virtual communication, social networks, identification, social imitation, social comparison.

KIRISH. Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi inson hayotining deyarli barcha sohalariga, xususan, uning muloqoti, ijtimoiy munosabatlari va xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet tarmog'i, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va boshqa raqamli platformalar inson uchun nafaqat axborot olish, balki o'z fikrini ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilish, turli ijtimoiy guruhlarga qo'shilish va o'zini namoyon etish imkoniyatini ham yaratmoqda. Shu sababli raqamli muhit shaxsning ijtimoiy tajribasini shakllantiruvchi muhim omillardan biriga aylanib bormoqda.

Raqamli muhitda inson turli xil axborotlar, qarashlar, qadriyatlar va xulq-atvor namunalari bilan muntazam ravishda to'qnashadi. Bunday ta'sir shaxsning atrofdagilar bilan munosabat o'rnatishi, ijtimoiy me'yorlarni qabul qilishi, o'zini baholashi va jamiyatdagi xulq-atvoriga ta'sir qilishi mumkin. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda boshqa insonlarning faoliyatini kuzatish, ularning fikrlariga baho berish, o'zini boshqalar bilan taqqoslash va ma'lum guruhlarga mansublikni his qilish kabi jarayonlar shaxsning ijtimoiy xulq-atvori bilan bevosita bog'liqdir. Shaxs ijtimoiy xulq-atvorining shakllanishida taqlid, identifikatsiya, ijtimoiy taqqoslash, guruh ta'siri, rag'batlantirish va virtual muloqot kabi psixologik mexanizmlar muhim o'rin tutadi. Raqamli muhit ushbu mexanizmlarning namoyon bo'lish shakllarini ham o'zgartirmoqda. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda ko'p kuzatiladigan yoki ijobiy baholanadigan xulq-atvor namunalari boshqa foydalanuvchilar tomonidan takrorlanishi mumkin. Shu bilan birga,

virtual muhitdagi anonimlik, doimiy axborot oqimi va tezkor muloqot ayrim hollarda shaxsning real hayotdagi xulq-atvoridan farqli tarzda o‘zini namoyon etishiga ham olib kelishi mumkin.

Mazkur masalaning dolzarbligi shundaki, raqamli muhit shaxsga bir tomonlama emas, balki uning individual-psixologik xususiyatlari, ijtimoiy tajribasi va mavjud munosabatlari bilan o‘zaro bog‘liq holda ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun raqamli texnologiyalarning inson hayotidagi o‘rnini faqat texnik yoki axborot jihatidan emas, balki psixologik nuqtayi nazardan ham o‘rganish zarur. Raqamli muhitning shaxs ijtimoiy xulq-atvoriga ta’sirini o‘rganish zamonaviy jamiyatda insonning muloqot xususiyatlari, ijtimoiy moslashuvi va xulq-atvoridagi o‘zgarishlarni chuqurroq tushunish imkonini beradi. Shu jihatdan, raqamli muhitning shaxs ijtimoiy xulq-atvorining shakllanishiga ta’sir etuvchi psixologik mexanizmlarini aniqlash zamonaviy psixologiyaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur mavzuni o‘rganish orqali raqamli makonda shakllanayotgan ijtimoiy xulq-atvorning o‘ziga xos xususiyatlarini, unga ta’sir qiluvchi omillarni hamda raqamli muhit va shaxs o‘rtasidagi psixologik munosabatlarni yanada chuqurroq ochib berish mumkin.

ASOSIY QISM. Raqamli muhitning shaxs ijtimoiy xulq-atvoriga ta’sirini tushunishda, avvalo, uning shaxs hayotidagi kundalik o‘rniga e’tibor qaratish lozim. Hozirgi vaqtda insonning ijtimoiy faolligi faqat real hayotdagi munosabatlar bilan chegaralanib qolmay, balki virtual makonda ham davom etmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va turli onlayn platformalar orqali insonlar o‘zaro fikr almashadi, yangi ijtimoiy aloqalar o‘rnatadi, turli guruhlarga qo‘shiladi va o‘z qarashlarini namoyon etadi. Natijada raqamli muhit shaxsning ijtimoiy tajribasi shakllanadigan muhim makonlardan biriga aylanmoqda. Raqamli muhitning shaxs xulq-atvoriga ta’siri bir necha psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi. Ulardan biri “ijtimoiy taqlid” mexanizmidir. Inson o‘ziga yaqin yoki muayyan jihatdan namuna sifatida qabul qilgan shaxslarning xatti-harakatlarini kuzatish va takrorlashga moyil bo‘ladi. Raqamli

platformalarda mashhur shaxslar, blogerlar, tengdoshlar va turli guruh vakillarining xulq-atvor namunalari keng tarqalishi sababli bunday taqlid jarayoni yanada faollashishi mumkin. Ayniqsa, ko‘p kuzatiladigan va ijobiy baholanadigan xatti-harakatlar boshqa foydalanuvchilar uchun namuna vazifasini bajaradi. Shaxsning raqamli muhitdagi xulq-atvorini belgilovchi yana bir muhim mexanizm “identifikatsiya” hisoblanadi. Identifikatsiya jarayonida inson o‘zini boshqa shaxs yoki ijtimoiy guruh bilan ma’lum darajada tenglashtiradi va uning qadriyatlari, qarashlari hamda xulq-atvor xususiyatlarini o‘zlashtirishi mumkin. Virtual guruhlar, qiziqishlar bo‘yicha hamjamiyatlar va ijtimoiy tarmoqlardagi turli jamoalar shaxs uchun muayyan ijtimoiy muhitni yaratadi. Bunday muhitda shaxs o‘ziga mos guruhni izlaydi, uning me’yorlariga moslashadi va o‘zining ijtimoiy identifikatsiyasini shakllantiradi. Ijtimoiy taqqoslash ham raqamli muhitning shaxs xulq-atvoriga ta’sir qiluvchi muhim mexanizmlardan biridir. Ijtimoiy tarmoqlarda insonlar ko‘pincha o‘z hayoti, tashqi ko‘rinishi, bilim va ko‘nikmalari yoki ijtimoiy mavqeini boshqalarning faoliyati bilan taqqoslaydi. Bunday taqqoslash shaxsning o‘ziga bo‘lgan munosabati, o‘zini baholashi va ijtimoiy faolligiga ta’sir qilishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli muhitda boshqa insonlarning hayotining asosan ijobiy tomonlari namoyish etilishi taqqoslash jarayonining o‘ziga xos shaklda kechishiga sabab bo‘ladi.

XULOSA. Raqamli muhitning ta’siri faqat ijobiy yoki faqat salbiy xususiyat bilan chegaralanmaydi. Bir tomondan, raqamli texnologiyalar shaxsga keng ijtimoiy aloqalar o‘rnatish, yangi bilimlarni egallash, o‘z qiziqishlarini rivojlantirish va turli ijtimoiy guruhlar bilan muloqot qilish imkonini beradi. Ikkinchi tomondan, ortiqcha virtual faollik, ishonchsiz axborot, salbiy xulq-atvor namunalarining tarqalishi va virtual baholashga haddan tashqari bog‘lanish shaxsning ijtimoiy xulq-atvorida ayrim noxush o‘zgarishlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli raqamli muhitda shaxsning ijtimoiy xulq-atvori shakllanishini o‘rganishda uning raqamli savodxonligi, tanqidiy fikrlashi, ijtimoiy tajribasi va individual-psixologik xususiyatlarini ham

hisobga olish zarur. Shaxs raqamli axborotni mustaqil tahlil qila olishi, turli xulq-atvor modellariga ongli munosabatda bo‘lishi va virtual hamda real ijtimoiy munosabatlar o‘rtasida muvozanatni saqlashi muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 2001.
2. Бандура А. Теория социального научения. – СПб.: Евразия, 2000.
3. Майерс Д. Социальная психология. – СПб.: Питер, 2019.
4. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Смысл; Эксмо, 2005.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Смысл, 2005.
6. Реан А.А. Психология личности. Социализация, поведение, общение. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004.
7. Солдатова Г.У., Рассказова Е.И. Цифровая социализация российских подростков: сквозь призму возрастной психологии. – М.: Фонд развития Интернет, 2018.
8. Солдатова Г.У., Нестик Т.А. Цифровое поколение России: компетентность и безопасность. – М.: Смысл, 2017.